

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЛАЗЕР ТАРАС ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 811.131.1 : 82-31

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОМІЧНОГО У ВЕЛИКІЙ ПРОЗІ
ЛУЇДЖІ ПРАНДЕЛЛО**

Спеціальність 10.02.05 – романські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі романської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
МАГУШИНЕЦЬ Іван Іванович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри романської філології

Офіційні опоненти доктор філологічних наук, професор
ДАНИЛИЧ Валентина Стефанівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри романської і новогрецької філології та
перекладу

кандидат філологічних наук
РАЄВСЬКА Ірина Валеріївна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри теорії та практики перекладу

Захист відбудеться «31» жовтня 2017 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.11 в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12).

Автореферат розіслано «27» вересня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

к. філол. н. Клименко Л. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Спроби визначити поняття комічного здійснювалися фахівцями з різноманітних наукових сфер від часів античності. Учені намагалися пояснити сутність, форми та ідею комічного, а також окреслити засоби його реалізації. Однак у світовій науці досі не існує консенсусної думки щодо остаточної дефініції і навіть класифікаційного означення комічного, яке розглядають і як конкретне явище, і як універсальну естетичну категорію.

До аналізу та опису поняття комічного та форм його вираження зверталися вітчизняні та закордонні культурологи, літературознавці та фахівці з естетики: М. Бахтін, Ю. Борев, А. Вуліс, У. Еко, Р. Елліотт, А. Карасик, Л. Карасьов, П. Макгі, Е. Нокс, С. Походня, В. Пропп, Ф. Робінсон, М. Рюміна, Р. Семків, Л. Фейнберг, М. Чарні, А. Щербина та інші.

Філософське вирішення цього питання відображено в окремих ідеях та концепціях Аристотеля, А. Бергсона, Г. Гегеля, І. Канта, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера та інших.

У сучасній українській науці останнім часом регулярно здійснюються лінгвістичні розвідки з природи комічного в художніх творах. Окресленій проблемі приділяють увагу А. Болдирева, О. Калита, К. Кісьміна, О. Підгрушна, Т. Русановська, В. Самохіна, О. Харченко, О. Шонь, Т. Шульга, О. Шумейко та інші.

Творчий доробок Л. Піранделло охоплює дуже широке коло жанрів та стилів. Аналізові його робіт присвячено чимало досліджень, у яких практично щоразу науковцям вдається відкрити нові грані таланту письменника. З різних позицій розглядають його поетичний спадок, новели, драматургію та романи. Важливим компонентом для глибшого розуміння особистості Л. Піранделло, його світобачення та авторської картини світу є теоретичні напрацювання письменника, а також щоденники, листи, інтерв'ю та інші документальні свідчення.

У вітчизняному мовознавстві та літературознавстві прозові твори італійського письменника, як і реалізація в них комічного аспекту, досі не були предметом окремого дослідження. Лише у праці І. Зуккер, присвяченій драматургії письменника, частково розглянуто концепцію гумору Л. Піранделло. Натомість, значно більшу увагу приділяли творчості Л. Піранделло зарубіжні дослідники. Так, Г. Джудіче, М. Полакко, І. Пупо та Дж. Ферроні здійснюють ґрунтовний загальний аналіз життя та творчості письменника; творчу еволюцію автора досліджено у працях К. Віцентіні та А. Пупіно; окремої уваги заслуговують спогади та коментарі сина автора, укладені А. Піранделло. Дослідженням саме романів письменника займалися У. Артіолі, Г. Балді, М. Ганері, Дж. Дебенедетті, Ф. Джов'яле, Р. Луперіні, Л. Мартініеллі, Дж. Маццакураті, Дж. Ніколетті, А. Пупіно та Б. Стазі.

У переважній більшості робіт, присвячених аналізу комічного аспекту творів Л. Піранделло, дослідникам не вдається уникнути впливу положень та ідей, викладених в авторській теоретичній праці про гумор «*L'umorismo*». У

зв'язку з цим, теоретизування, зокрема, Г. Балді, П. Казелли, П. Мілоне, Ф. Нарді та Дж. Патріці часто зосереджуються лише на цій формі вираження комічного, тоді як із їхнього поля аналізу випадають іронія, сатира та сарказм. Натомість, М. Кантельмо здійснила спробу відійти від концепції гумору Л. Піранделло та розглянути прояви комічного (у ширшому сенсі) з літературознавчих позицій.

Ані в вітчизняній, ані в зарубіжній лінгвістиці, незважаючи на великий інтерес науковців до творчості Л. Піранделло, досі не було проведено комплексного дослідження особливостей вербалізації комічного у великій прозі автора. Потребують ретельного аналізу та систематизації засоби створення комічного ефекту у творах письменника на всіх мовних рівнях. Окремо слід розглянути реалізацію комічного аспекту в концептосфері романів Л. Піранделло. Саме необхідність такого ґрунтовного та універсального дослідження, у якому були б враховані світоглядні та філософські позиції письменника, а також критично переосмислена авторська теорія гумору, зумовлює **актуальність** дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Вибір напрямку дослідження безпосередньо пов'язаний з науково-дослідною темою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самотність» (№ 11 БФ 044-01), затвердженою наказом ректора № 02–32 від 03.01.2011 р. Тему дисертації затверджено Вченою радою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 6 від 30.01.2013 року). Уточнену тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 15.09.2016 року).

Мета роботи полягає у виявленні та систематизації мовних засобів об'єктивації комічного та аналізі особливостей його реалізації у концептосфері романів Л. Піранделло.

Досягнення мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- окреслити сутність комічного та показати механізми його реалізації у ранній великій прозі Л. Піранделло;
- з'ясувати та проаналізувати філософські й естетичні основи розуміння комічного автором;
- охарактеризувати та класифікувати засоби вербалізації комічного на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях, а також у стилістиці романів письменника;
- розглянути діатопний та діастратний аспекти комічного та визначити професійні, соціальні, гендерні й інші площини його актуалізації у великій прозі письменника;
- дослідити та описати структуру базових елементів концептосфери великої прози автора;
- розкрити зміст та встановити комічну сутність дихотомій, закладених в аналізованих концептах;

– виокремити основних референтів комічного у концептосфері романів Л. Піранделло.

Об'єктом дослідження є комічне у ранній великій прозі Л. Піранделло.

Предметом дослідження є особливості вербалізації комічного у текстах ранніх романів Л. Піранделло.

Основним **джерелом фактичного матеріалу** слугувала рання велика проза письменника (романи «*L'Esclusa*», «*Il Turno*», «*Il Fu Mattia Pascal*», «*Suo Marito*). Проаналізовано вербалізатори комічного (фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні та стилістичні), вилучені методом суцільної вибірки, а також елементи концептосфери творів. Для дослідження було обрано саме ранні романи Л. Піранделло, оскільки у них яскраво представлено базові аспекти тлумачення комічного автором та відображено процес становлення поглядів письменника.

Для розв'язання поставлених у роботі завдань і досягнення основної мети використано комплекс традиційних і новітніх **методів**: *метод узагальнення та систематизації мовних явищ* застосовувався для дослідження фактологічного матеріалу; *функціональний метод* сприяв виявленню змін семантики мовних одиниць при створенні комічного ефекту; *метод інтерпретаційно-текстового аналізу* дав змогу повніше та ширше зрозуміти комічне навантаження у великих текстових фрагментах; за допомогою *порівняльно-стилістичного методу* було виокремлено та класифіковано стилістичні засоби вербалізації комічного; *метод семантико-когнітивного моделювання концептів* дав можливість виявити комічні інтенції Л. Піранделло та визначити засоби вербалізації концептів; *метод лінгвокультурологічного аналізу* дозволив окреслити етноспецифічні особливості тлумачення письменником базових концептів; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* використовувався для дослідження специфіки смислів, закладених автором в елементах концептосфери романів.

Наукова новизна роботи визначається тим, що в ній *уперше* у вітчизняній лінгвістиці було системно досліджено романи Л. Піранделло; *вперше* здійснено критичний огляд теорії гумору письменника з урахуванням розвитку авторського розуміння комічного загалом та гумору зокрема; *вперше* здійснено аналіз та класифікацію засобів вербалізації комічного на матеріалі ранньої великої прози Л. Піранделло; *вперше* досліджено концептосферу романів письменника та проаналізовано реалізацію комічного в межах її елементів. Отримало подальший розвиток вирішення проблеми визначення змісту і структури комічного, його основних типів та форм, особливостей його реалізації в художніх текстах.

Положення, що виносяться на захист:

1. Комічне – це естетичне явище, що здатне викликати імпліцитну чи експліцитну сміхову реакцію. У структурі комічного ранньої великої прози Л. Піранделло виокремлюються власне комічні тексти, оповідь у яких спрямована на провокування перманентної сміхової реакції, та тексти, у яких лише окремі елементи містять ознаки комічного.

2. Теоретична праця Л. Піранделло «*L'umorismo*» є лише проміжним етапом становлення авторського розуміння поняття комічного. Подальша еволюція та остаточне формування філософських поглядів письменника здійснювалися під впливом ідей А. Бергсона та Г. Зіммеля, а також інтерпретацій творів письменника, запропонованих А. Тільгером.

3. Вербалізація комічного у текстах великої прози Л. Піранделло відбувається на всіх мовних рівнях через використання фонетичних, морфологічних, лексичних (лексико-семантичних і лексико-стилістичних) та синтаксичних (структурних, синтактико-стилістичних та синтактико-композиційних) засобів. Найчастіше автор використовує лексичні та синтаксичні засоби для створення комічного ефекту; використання фонетичних та морфологічних засобів не має системного характеру.

4. Об'єктивація комічного у романах Л. Піранделло відбувається у діатопному аспекті (при перенесенні місця дії з міст до провінційних містечок) та у діастратному (при зображенні різних прошарків суспільства). Реалізація комічного задуму здійснюється також у гендерному, віковому, професійному та соціальному аспектах.

5. У концептосфері романів автора комічне реалізовано у п'яти базових концептах, які перебувають у взаємодії і мають визначену структуру: ТРАДИЦІЇ (мікроконцепти СУСПІЛЬСТВО та СІМ'Я), РЕЛІГІЯ (мікроконцепти БОГ та СВЯТИЙ), БЮРОКРАТІЯ (мікроконцепти ВЛАДА і ЗАКОН), МИСТЕЦТВО (мікроконцепт ПИСЬМЕННИК) та НАУКА (мікроконцепт ЗНАННЯ).

6. Реалізація комічного в межах базових концептів здійснюється через суперечності, засновані на дихотоміях: у концепті ТРАДИЦІЇ – дихотомія дійсності консервативного соціуму та індивідуальних почуттів; у концепті РЕЛІГІЯ – опозиція між десакралізованим розумінням віри та щирим звертанням до Бога; у концепті БЮРОКРАТІЯ – конфлікт між закритою системою управління та логічним упорядкуванням соціального ладу; у концепті МИСТЕЦТВО – несумісність меркантильного розуміння літератури з художньою творчістю; у концепті НАУКА – дихотомія теоретичного знання та практичної діяльності.

7. У концептосфері всіх романів Л. Піранделло присутні повторювані референти комічного: люди старшого віку, священники, віряни, чиновники, політики, адвокати, феміністки, письменники, літературні критики, журналісти, вчителі, викладачі та науковці.

Теоретичне значення дисертації визначається внеском у розвиток нових лінгвофілософських та лінгвопоетичних підходів до дослідження художньої творчості Л. Піранделло: систематизація мовних засобів об'єктивації комічного в текстах романів письменника дозволить поглибити розуміння його ідіостилю, а аналіз концептосфери допоможе розширити методологію дослідження усього доробку автора.

Практичне значення дисертаційної роботи визначається можливістю використання основних положень і висновків у викладанні нормативних курсів

«Італійська мова», «Теорія та практика перекладу з італійської мови», «Італійська література» тощо. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані у межах таких дисциплін, як лінгвокраїнознавство, стилістика, когнітивістика, лінгвокультурологія, філософія, естетика.

Апробація результатів дослідження. Результати та окремі положення роботи було представлено на таких наукових конференціях: Всеукраїнська наукова конференція за участю молодих учених «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» (Київ, 2013), Всеукраїнська наукова конференція пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935-2003) «Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу» (Житомир, 2015), Всеукраїнські наукові читання за участі молодих учених «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту» (Київ, 2015), ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Міжкультурна комунікація: Мова – Культура – Особистість» (Острог, 2015), Міжнародна наукова конференція «Пріоритети мовознавчої науки у контексті глобалізаційних процесів» (Київ, 2015).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладено в 6 наукових статтях, з яких 5 надруковано у фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 публікація – у закордонному періодичному виданні (Італія). Усі публікації одноосібні. Загальний обсяг публікацій – 3,16 умовних друкованих аркушів.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку літератури (203 найменування, із них іноземними мовами – 103) та додатку. Загальний обсяг роботи становить 206 сторінок, з них основного тексту – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету і завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження, наукову новизну, подано основні положення, що виносяться на захист, окреслено теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі «Лінгвофілософська парадигма актуалізації комічного в романах Луїджі Піранделло»** викладено теоретичні положення дослідження комічного та проаналізовано світоглядні й естетико-філософські позиції письменника. Здійснено аналіз наукових робіт з історії естетичної, психологічної та філософської думки, мовознавчих студій, присвячених проблемі комічного, а також зроблено критичний огляд теоретичної праці Л. Піранделло «*L'umorismo*». З огляду на предмет нашого дослідження, для роботи релевантним є таке робоче визначення: комічне – це естетичне явище, що здатне викликати імпліцитну чи експліцитну сміхову реакцію. Залежно від емоційного наповнення і наявності раціонально-оцінного компонента виокремлюють два основні типи комізму: простий (елементарний) і складний,

загальновідомими та традиційними формами якого є гумор, іронія, сатира та сарказм; їхній зміст та особливості досі залишаються дискусійним питанням.

Первісний сміх, на нашу думку, базувався на колективному несвідомому переживанні радісних емоцій; пізніше він набув егоїстичного характеру через відчуття вищості над об'єктом висміювання та проявлявся в примітивних формах пародії й іронії. Внаслідок такого зсуву зародився сміховий акт, що став однією з основ творчості, і, як наслідок, – комічного, яке остаточно закріплюється як категорія з розвитком мови. Припускаємо, що гумор як найбільш відмінна від пародії за ступенем віддаленості від об'єкта висміювання форма є найсильнішим синтезом колективної несвідомої радості та егоїстичного зверхнього сміху.

Присутні у текстах Л. Піранделло форми комічного визначаються відповідно до наміру письменника та його ставлення до об'єктів висміювання. Гумористичний сміх автора доброзичливий і прихильний до референтів комічного. Іронічна тональність текстів створена шляхом поєднання двох чи більше суперечливих смислів, один із яких може передавати ідею істини. Тісно переплетений з іронією сарказм виявляється у виразнішій негативній оцінці цієї суперечності, а основою сатиричного сміху Л. Піранделло є засудження та викриття вад соціальної дійсності.

Луїджі Піранделло представив власні ідеї та підходи до розуміння поняття комічного і гумористичного у праці «*L'umorismo*». Письменник аналізує слово «гумор», розглядає в історичній перспективі трактування сміху та дає визначення комічного як *факту суперечності*. Автор пропонує також власне пояснення гумору, який, на його думку, виникає від *відчуття суперечності*. Концепція гумору Л. Піранделло стала об'єктом критики багатьох дослідників. Так, Б. Кроче вказував на помилковість розуміння гумору як вищої за все мистецтво категорії. Науковець іронічно поставився до позицій Л. Піранделло щодо визначальної ролі рефлексії в гуморі. На нашу думку, після цього письменник свідомо почав провокувати Б. Кроче на полеміку, намагаючись довести її до абсурду псевдонауковими аргументами. Можемо припустити, що задумом Л. Піранделло було реалізувати в цій суперечці викладені в теоретичній праці положення і висміяти зайву серйозність науковця. Додатковою підставою так вважати є відверто знущальне зображення автором у романах всіх персонажів, дотичних до науки.

Найбільш обґрунтованою критикою ідей Л. Піранделло є інтерпретація, здійснена У. Еко у статті «*Pirandello ridens*», де науковець доводить відсутність чіткого об'єкта дослідження у Л. Піранделло та доречно підкреслює, що автор припускається логічної помилки, коли власні висновки подає через суперечність. Згідно з У. Еко, можливими є три прочитання теоретичного тексту Л. Піранделло: 1) неточне і помилкове визначення гумору; 2) визначення всієї поетики автора; 3) гротескна драма неможливого визначення.

У нашому дослідженні робиться припущення, що міркування про комічне та гумористичне, висловлені у праці «*L'umorismo*», є лише проміжним етапом розвитку ідей Л. Піранделло. На відміну від переважної більшості зарубіжних

праць, у яких теорія гумору письменника становить серйозну методологічну основу, у нашій дисертаційній роботі вона тлумачиться лише як елемент авторського світосприйняття.

Основою філософії письменника є погляди Г. Зіммеля та А. Бергсона, а однією з ключових постатей, які вплинули на її формування, був критик А. Тільгер. Він здійснив спробу описати творчі інтенції, поетику та розуміння світу письменником, проводячи аналогії між ідеями автора та окремими положеннями філософії Г. Зіммеля. Теорія, розроблена А. Тільгером на основі загального аналізу базових концептів, актуалізованих у творах письменника, отримала назву «піранделлізм» і розумілася сучасниками як надмірна інтелектуальність художнього твору та схильність до зайвого ускладнення. На думку науковця, саме його пояснення було ключовим фактором становлення та розвитку Л. Піранделло. Основоположні ідеї, викладені у праці А. Тільгера, однак, перегукуються з підходами Л. Піранделло, які були розроблені письменником у праці «*L'umorismo*» ще за 10 років до знайомства з критиком.

Не всі узагальнення А. Тільгера видаються логічними, оскільки естетичне та літературне значення творів Л. Піранделло він намагається пояснити переважно філософськими категоріями. Слушним видається зауваження самого Л. Піранделло про надто безпосередні аналогії, проведені А. Тільгером, між його творами та ідеями, розробленими у працях Г. Зіммеля. На нашу думку, головною помилкою А. Тільгера було переконання, що визначена ним зіммелівська соціально-філософська схема творчості Л. Піранделло безперечно накладається на всі твори письменника. Нерозважливим у дослідженні критика був суттєвий відхід від аналізу художнього доробку автора і заглиблення у філософську прагматику, адже для Л. Піранделло ФОРМА – це персонажі, а не члени соціуму; це конкретні фіктивні ситуації, а не узагальнені положення; це певні області знань, а не діяльності. Дихотомія ФОРМА – ЖИТТЯ для Л. Піранделло є передусім сукупністю естетичних значень, а не категорійними філософськими узагальненнями, як це намагався постулювати А. Тільгер.

У другому розділі «**Мовні засоби реалізації комічного у романах Луїджі Піранделло**» здійснено детальний аналіз та класифікацію мовних засобів (фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних та стилістичних), які використовуються Л. Піранделло для об'єктивації комічного.

Серед **лексичних** було виокремлено групу лексико-семантичних засобів – лексичні повтори («*Scusi! Scusi!*»), «*Ottanta, ottanta e ottanta*» тощо), аксіологічні лексеми («*brutto*», «*bello*», «*macabro*» тощо), енантіосемія («*simpatico*», «*caro*», «*per fortuna*» та інші елементи, які в контексті набувають протилежного значення), контекстні синоніми («*scrittrici italiane, poetesse, novellatrici, romanzatrici*») та антоніми («*mamma*» – «*strega*»), зооніми («*istrice*», «*pesce*», «*daino*», «*scimmia*», «*tacchino*», «*capra*» тощо), пейоративи («*professoricchio*», «*baffoni*», «*omettino*», «*napoletanaccio*» тощо), інвективи («*stupido*», «*imbecille*», «*bestia*», «*idiota*», «*cretino*», «*minchione*» тощо), антропоніми (прізвиська персонажів та апелювання до прізвищ відомих науковців: «*Copernico*», «*Newton*», «*Pinzone*», «*Ciceroncino*», «*Roncello*» тощо). Інша група лексичних засобів –

лексико-стилістичні: використання лексичних одиниць із релігійним компонентом у побутовому мовленні для наголошення емоційності повідомлення; висловлення осуду; вираження подиву; опису хвороб, поганих звичок, негоди, неприємних ароматів тощо. Найпоширенішим є використання у десакралізованому значенні лексем «*Dio*», «*Gesù*», «*Cristo*», «*santo figliuolo*», «*santo*», «*diavolo*», «*croce*», «*anima*», «*battezzare*». Характерним для творів автора також є вживання інвектив в офіційно-діловому мовленні та елементів книжного стилю у розмовній мові. Актуалізація комічного здійснюється також при використанні іншомовних слів, а саме – вкраплень у канву тексту слів з англійської («*strife*», «*accouchements*», «*Present Tense*» тощо), німецької («*der Streite*», «*die Brust*», «*krauss*» тощо), французької («*fondant*», «*persiflage*», «*démodée*» тощо) та латинської («*Factum infectum*», «*Ad purgationem cloacarum*», «*sic vivitur, sic vivitur*» тощо) мов та діалектів («*La gran potensa 'd Nosgnour*», «*Con un euj souh*» тощо), які можуть деформуватися до рівня макаронічної мови.

На синтаксичному рівні для романів письменника найхарактернішими є структурні, синтактико-стилістичні та синтактико-композиційні засоби реалізації комічного. Серед синтаксичних засобів вербалізації комічного на структурному рівні було виокремлено незакінчені речення, які відображають невпевненість та сумнів мовця, епаналепсис (наприклад, «*Io mi sono accorto che... non so... c'è come una... una intesa tra tanti che... non so...*»), складні поширені речення для комічного наслідування офіційно-ділового стилю. На рівні синтаксичної стилістики у вербалізації комічного найчастотнішими є епітети (як правило, пейоративні: «*bruttezza mostruosa*», «*gallina faraona*», «*furia infernale*» тощо), метонімія («*tutto il paese*», «*il mondo*», «*la gente*» тощо), прозопопея («*I capelli si fossero allontanati*», «*sopracciglia serpeggiavano sù sù*», «*s'appuntavano gli occhietti*» тощо), риторичні запитання («*Che importava il nome?*»), риторичні звертання («*Gesù!*», «*Cristo mio!*» тощо) та ампліфікація («*gargarizzava, schiacciava, sputava vocali e consonanti*» тощо).

На композиційному рівні для об'єктивації комічного автор продуктивно використовує позасценічні вигуки (окличні текстові конструкції, які не мають прямого причинно-наслідкового зв'язку із попередньо викладеним змістом) та авторські ремарки й описи персонажів, що розглядаються нами як власне комічний текст, оскільки комічний ефект у них створюється по всій структурі оповіді, а не окремими елементами. Досягнення автором комічного ефекту відбувається через акцентуацію фізіологічних чи поведінкових вад персонажів.

Значно меншою мірою Л. Піранделло застосовує для вербалізації комічного фонетичні та морфологічні засоби. Серед фонетичних засобів зафіксовано, зокрема, звуконаслідування та некоректне відтворення італійських слів або змішання фонетичних особливостей різних мов («*dri dri dri*», «*perrrdio*», «*conciolescione*» тощо). На морфологічному рівні комічне виявляється у помилковому використанні дієслівних форм («*Io te lo insegnare*», «*io molto ringraziare*» тощо) та вживанні суперлативних і компаративних форм («*elegantissimo*», «*peggio*» та інші). Для підсилення комічного ефекту автор у

словотворі застосовує аугментативні й демінутивні суфікси («*figliuolo*», «*bonaccione*», «*ventina*» тощо), які притаманні побутовому мовленню.

Об'єктивація комічного у романах Л. Піранделло відбувається у **діатопному** та **діастратному** аспектах. **Діастратні** компоненти комічного чітко актуалізуються у розмовах вищого прошарку суспільства та у вульгаризованій лексиці робітничого класу (наприклад, у романі «*Suo Marito*»). **Діатопні** елементи є характерними для окремих епізодів при перенесенні місця дії твору, наголошенні на провінційному походженні персонажів та введенні діалектного мовлення у текст (мешканці містечка Агрідженто та Палермо в романі «*L'Esclusa*», *Маркантоніо Раві* в романі «*Il Turno*», *Сильвія Рончелла*, *Джустіно Боджоло* та священник *дон Буті* у романі «*Suo Marito*» тощо).

Важливими аспектами вербалізації комічного у романах Л. Піранделло є **віковий**, **гендерний** та **професійний**. Повторюваними референтами сміху в усіх романах є люди старшого віку (*Антоніо Пентагора* в романі «*L'Esclusa*», *Маркантоніо Раві* в романі «*Il Turno*», бібліотекар у романі «*Il Fu Mattia Pascal*», *Інполіто Оноріо Рончелла* в романі «*Suo Marito*»). Сатирично представлено фемінізм, а постійними референтами комічного є жінки-літератори (*Сильвія Рончелла*, *Дора Барміс* та інші персонажі роману «*Suo Marito*»). Серед представників різних професій комічний модус найяскравіше простежується в авторському описі науковців та викладачів (філолог *Білл Медден* у романі «*L'Esclusa*», *Ісаак Ньютон* у романі «*Il Fu Mattia Pascal*», історик *Філіберто Літті* в романі «*Suo Marito*» та інші).

У **третьому розділі «Вербалізація комічного у концептосфері романів Луїджі Піранделло»** проаналізовано основні когнітивні та лінгвокультурні аспекти творів письменника. Концептосфера романів Л. Піранделло є складною системою, у якій комічний аспект актуалізується в п'яти концептах: ТРАДИЦІЇ, РЕЛІГІЯ, БЮРОКРАТІЯ, МИСТЕЦТВО та НАУКА. Внаслідок здійсненого дослідження вдалося визначити структуру кожного з них, встановити основні характеристики, виявити емоційні й образні асоціації автора, визначити дихотомії, які покладено в основу реалізації комічної суперечності. Як показали результати аналізу, центральним для сміху Л. Піранделло є свідомий акцент на соціальній недосконалості, хибності усталених норм і відносності істини та знань.

Найповніше у романах письменника репрезентовано комічний аспект концепту ТРАДИЦІЇ. Його структура та основний зміст детерміновані етноспецифічним фактором, а саме – сицилійським походженням письменника: у свідомості Л. Піранделло зафіксувалися стереотипи провінційного світогляду, що знайшло відображення в мікроконцептах СУСПІЛЬСТВО та СІМ'Я. Важливими характеристиками означених елементів є статичність, консервативність, механічність, суспільна вимушеність, циклічність, які об'єднані автором в узагальненій ідеї занепаду та деградації. В емоційній площині творів зафіксовано авторську огиду, бажання вийти за межі закритої соціальної системи та прагнення протистояти примусу, які вербалізовано в

образах занедбаних осель, старих людей, мертвонароджених дітей, а також в акценті на неминучій смерті та потворній всесильності натовпу.

Комічне в концепті ТРАДИЦІЇ виявляється передусім у формі негативної іронії та пародії. Гіркий сміх автора закладено в дихотомії між нав'язаною консервативним соціумом реальністю та глибинними почуттями особистості.

У художній свідомості Л. Піранделло закладено модель закритої соціальної системи, заснованої на абсурдності та парадоксальності. Найяскравіше комічне представлення в межах означеного концепту здійснено в романі «*L'Esclusa*», де соціальна детермінованість вступає в конфлікт із індивідуальною волею. Тут основними референтами комічної репрезентації є люди старшого покоління, а центральним мікроконцептом є СУСПІЛЬСТВО, яке перебирає на себе головну роль в житті особистості, провокуючи заміщення індивідуальної свідомості колективною. Аналогічно цей мікроконцепт репрезентовано у романі «*Il Tuto*», однак важливішим елементом реалізації комічного в ньому є мікроконцепт СІМ'Я. Іронічна десакралізація подружнього життя закладена в назві та головній ідеї твору, яка полягає у зображенні традиції шлюбу як формальності. У романах «*Il Fu Mattia Pascal*» та «*Suo Marito*» комічний аспект концепту ТРАДИЦІЇ актуалізовано меншою мірою.

Важливим елементом концептосфери романів Л. Піранделло є РЕЛІГІЯ. Головною характеристикою цього концепту є формальність, а в основу його художньої репрезентації покладено зображення профанації, експлуатації віри та обмеженого світогляду її носіїв. Комічний тон релігійних традицій, звичаїв, ритуалів створюється шляхом десакралізації мікроконцептів БОГ та СВЯТИЙ.

В авторському розумінні звернення до трансцендентного містить ознаки лицемірності, механічності, автоматизму. Численні пейоративні образи мають на меті передати саркастичну зневагу Л. Піранделло до галасу карнавалізованого натовпу та релігійних пісень. Головними референтами комічного є священики та їхні помічники, до яких звертаються люди старшого покоління. Обрядовість як необхідний елемент концепту РЕЛІГІЯ представлено в іронічному модусі через введення в текст ритуалу хрещення та християнської атрибутики, представлених у зневажливому тоні. У мовленні персонажів апеляції до вищої сили здійснюються виключно для підкреслення емоційності чи опису буденних ситуацій.

При аналізі особливостей вербалізації комічного аспекту концепту РЕЛІГІЯ було виявлено певні закономірності використання лексичних одиниць. Отримані результати представлено у вигляді семантичного поля, центральним елементом якого є лексема «*Dio*», у приядерній зоні зафіксовано синонімічні слова та конструкції: «*Cristo*», «*Gesù*», «*Signore*», «*Gesumaria*», «*Signore Iddio*», «*Padreterno*», «*Nosgnour*», «*Madonna*», «*santo figliuolo*», «*Padre*», «*Spirito Santo*». Релевантним елементом приядерної зони є також антонімічно пов'язана із «*Dio*» лексема «*diavolo*». На периферії семантичного поля зафіксовано елементи, які використовуються на позначення предметів, символів, обрядів та ритуалів (передусім католицьких), імена святих, власні

назви та похідні від них («*croce*», «*miracolo*», «*peccatore*», «*battezzare*», «*came*», «*cielo*», «*San Giovanni*», «*babilonia*» тощо).

Комічне концепту РЕЛІГІЯ закладено в дихотомії творчого звертання до трансцендентного та буквального, десакралізованого, механічного сприйняття релігії. Усвідомлення цієї неспівмірності синтезувалося в саркастичний, іронічний та навіть сатиричний сміх автора.

Концепт БЮРОКРАТІЯ в авторській свідомості визначено як надсистему, засновану на недосконалості правових норм і нав'язуванні власної волі через експлуатацію закону. ВЛАДА та ЗАКОН є ключовими мікроконцептами у структурі концепту БЮРОКРАТІЯ. Тут комічними для Л. Піранделло є образи адвокатів, нотаріусів, чиновників, політиків та загалом державних інститутів, діяльність яких скерована на утримання повноважень та захист власних інтересів.

З метою сатиричної репрезентації автор акцентує увагу на корисливості та лицемірності зазначених референтів. Комічний аспект закладено в образній гіперболізації та спотворенні, які на мовному рівні Л. Піранделло реалізує в численних аксіологічних епітетах щодо зовнішності персонажів та їхнього мовлення, а також свідомо наповнюючи текст бюрократичною атрибутикою (документація, архівні дані, нотаріальні книги, політична агітація тощо).

Основних референтів комічного відображення у концепті БЮРОКРАТІЯ (чиновник і політик) автор уперше вводить у романі «*L'Esclusa*», а пізніше використовує їх і в наступних творах. У романі «*Il Turno*» референтом комічного відображення є також адвокат, в образі якого актуалізується мікроконцепт ВЛАДА. Найбільш яскраво комічна складова концепту БЮРОКРАТІЯ актуалізована в романі «*Il Fu Mattia Pascal*», у якому важливим структурним елементом є мікроконцепт ЗАКОН. Комізм автора закладено в суперечності між законом як засобом організації соціуму і захисту прав людини та його буквальним утіленням у життя.

Комічний аспект концепту БЮРОКРАТІЯ базується на суперечності між логічним та гармонійним упорядкуванням життя соціуму та закритістю і самоорієнтованістю системи управління. Комічне для автора полягає у парадоксальному взаємозапереченні закону та реальних життєвих ситуацій.

Для Л. Піранделло концепт МИСТЕЦТВО пов'язаний передусім із літературною творчістю. У його структурі виокремлюється актуалізований у сатиричній формі мікроконцепт ПИСЬМЕННИК. Автор уїдливо та зневажливо зображує усю сучасну йому римську богему: літераторів, журналістів, критиків, феміністок, співаків, перекладачів та інші дотичні до літературного процесу постаті. В аспекті особливостей вербалізації комічного особливої уваги заслуговує недоречне використання персонажами запозичень із французької мови, яка для Л. Піранделло уособлює своєрідну ознаку як прогресивного світу, так і його пародійної італійської копії.

Комічний аспект засновано на дихотомії меркантильного технічного сприйняття творчості (зокрема, літератури) та високої духовної потреби і бажання писати. Сміховий аспект сконцентровано у відображенні суперечності

між справжньою ціннісною художньою творчістю та претензійною егоцентричністю, яка не підкріплена талантом. Ключовим твором, у якому реалізуються комічні інтенції автора у концепті МИСТЕЦТВО, є роман «*Suo Marito*».

Снобізм та неосвіченість основних референтів комічного в концепті МИСТЕЦТВО актуалізовано у частково відтвореному мікроконцепті ЗНАННЯ, який взаємодіє та перетинається з іншим структурним компонентом концептосфери комічного Л. Піранделло – концептом НАУКА.

В основу актуалізації комічного аспекту концепту НАУКА письменник закладає дихотомію формалізованих теоретичних відомостей та їхнього практичного застосування. При репрезентації мікроконцепту ЗНАННЯ автор наголошує на беззмістовності та навіть абсурдності наукового світогляду. Вербалізація комічного здійснюється через надмірне використання латинізмів і спеціальних термінів, а також через недоречні апеляції до наукових трактатів і їхніх авторів. Для Л. Піранделло суть академізму зводиться виключно до самоаналізу, у якому вчення є ізольованою самодостатньою цінністю.

Головні референти комічного відображення (вчителі, викладачі, науковці) представлені автором як відірвані від життя невігласи, зверхні сноби чи пафосні дивакуваті особистості, зовнішність яких Л. Піранделло відверто висміює, використовуючи в описах безліч аксіологічних компонентів із пейоративною конотацією. Масив теоретичних формалізованих знань, яким володіють представники наукового світу, протиставлено непристосованості персонажів до повсякденних умов.

ВИСНОВКИ

Дослідження філософських та світоглядних орієнтирів Л. Піранделло, а також вивчення авторського розуміння поняття комічного дало підстави для систематизації мовних засобів його реалізації у концептосфері романів письменника. Проведений аналіз дозволив зробити наступні висновки та узагальнення.

1. Історія дослідження комічного сягає ще часів античності, однак і до сьогодні немає чіткого та вичерпного визначення цього поняття та пояснення його природи. На основі аналізу наукової літератури з проблематики тлумачення комічного у нашому дослідженні було сформульовано таке робоче визначення: *комічне – це естетичне явище, що здатне викликати імпліцитну чи експліцитну сміхову реакцію.*

2. З огляду на те, що дослідники виокремлюють власне комічні тексти, у яких комічний ефект створюється по всій структурі оповіді, та тексти, у яких лише окремі елементи покликані створити комічний ефект, у нашому дослідженні авторські ремарки та описи персонажів великої прози Л. Піранделло розглядаються як власне комічний аксіологічний текст з особливою структурою.

3. Одним із визначних факторів, який вплинув на остаточне розуміння Л. Піранделло поняття та суті комічного (що відобразилось, звичайно, і на його творчості), стало критичне сприйняття авторської концепції гумору, викладеної у праці «*L'umorismo*». Б. Кроче вказував на помилковість трактування гумору як вищого за все мистецтво явища. Пізніше найбільш повну та аргументовану критику гумористичної концепції Л. Піранделло здійснив У. Еко, доводячи відсутність чіткого об'єкта дослідження у автора та акцентуючи увагу на логічних розходженнях та суперечностях у його висновках.

4. Як засвідчило наше дослідження, концепція гумору Л. Піранделло є лише проміжним етапом у розумінні комічного автором. Остаточна думка письменника про комічне та його втілення у художній творчості склалася під впливом представників «філософії життя» та праць Г. Зіммеля і (значно меншою мірою) А. Бергсона та В. Дільтея.

5. У дослідженні проаналізовано запропоноване А. Тільгером визначення псевдофілософського явища піранделлізму, яке було розроблено науковцем на основі загального аналізу базових концептів, актуалізованих у творах письменника. Окремі теоретичні положення та висновки А. Тільгера були використані нами для аналізу концептосфери романів Л. Піранделло з тим, однак, застереженням, що деякі міркування дослідника, на нашу думку, є хибними через суттєвий відхід критика від вивчення художньої цінності творів і значний акцент на їхньому соціально-філософському аспекті.

6. Вербалізація комічного у великій прозі Л. Піранделло відбувається на всіх мовних рівнях. Детальний аналіз текстів дозволив виокремити лексичні засоби (лексико-семантичні та лексико-стилістичні). Серед основних лексико-семантичних засобів вербалізації комічного найчастотнішими є лексичні повтори; аксіологічні лексеми; енантіосемія; контекстні синоніми та антоніми; зооніми; пейоративи; інвективи; антропоніми (прізвиська персонажів та апеляції до прізвищ відомих науковців).

Серед лексико-стилістичних засобів нами було виокремлено поєднання елементів різних стилів на лексичному рівні (використання лексичних одиниць із релігійним компонентом у побутовому мовленні; інвектив – в офіційно-діловому мовленні; елементів книжного стилю – в розмовному мовленні). Засобом створення комічного ефекту на лексичному рівні є також вкраплення у канву тексту діалектного мовлення та іншомовних слів, які деформують репліки до рівня макаронічної мови.

7. Синтаксичні засоби вербалізації комічного зафіксовано у структурних особливостях (вживання незакінчених речень, епаналепсису, складних поширених речень для комічного наслідування офіційно-ділового стилю); на рівні синтаксичної стилістики (пейоративні епітети, метонімія, прозопопея, риторичні запитання, риторичні звертання та ампліфікація); в особливостях композиції (позасценічні вигуки та авторські ремарки).

Описи персонажів розглядаються нами як власне комічний текст. Досягнення автором комічного ефекту відбувається через акцентуацію фізіологічних чи поведінкових вад персонажів.

8. Значно меншою мірою Л. Піранделло застосовує засоби вербалізації комічного на фонетичному (звуконаслідування, некоректне відтворення іноземцем фонетики італійських слів, макаронічне поєднання фонетичних особливостей різних мов) та морфологічному рівнях (некоректне використання дієслівних форм та вживання суперлативних і компаративних форм; у словотворі – афікси, притаманні побутовому мовленню; аугментативні та демінутивні суфікси).

9. Вербалізація комічного у романах Л. Піранделло відбувається у діатопному аспекті при перенесенні місця дії. Комічне виявляється через використання місцевими мешканцями чи вихідцями із провінційних містечок діалектів. У діастратному аспекті комічне реалізовано у підкреслено претензійній мові представників вищого прошарку суспільства, а також у вульгаризованій мові робітників.

10. Об'єктом висміювання у переважній більшості випадків є люди старшого віку, при зображенні яких комічний ефект підсилюється акцентуацією на їхньому провінційному походженні (мешканці містечка Агрідженто в романі «*L'Esclusa*», Маркантоніо Раві в романі «*Il Turco*», Сильвія Рончелла та Джустіно Боджоло у романі «*Suo Marito*»). Важливим аспектом комічного в романах письменника є гендерний – автор висміює фемінізм загалом та феміністичну літературу як явище культури зокрема. Жінки-літератори є незмінними елементами структури комічного для Л. Піранделло; вони зображені в іронічному та сатиричному модусах. Гендерний аспект комічного яскраво проілюстровано використаним Л. Піранделло прийомом найменування чоловіка прізвищем дружини у чоловічому роді (Джустіно Боджоло в романі «*Suo Marito*»). Серед представників різних професій комічний модус особливо чітко простежується в авторському описі науковців та викладачів.

11. У концептосфері романів письменника було виокремлено п'ять базових концептів, у яких реалізується комічне: ТРАДИЦІЇ, РЕЛІГІЯ, БЮРОКРАТІЯ, МИСТЕЦТВО та НАУКА.

У структурі кожного з них виокремлено мікроконцепти з комічною конотацією: у концепті ТРАДИЦІЇ це – СУСПІЛЬСТВО та СІМ'Я; у концепті РЕЛІГІЯ – БОГ, СВЯТИЙ; у концепті БЮРОКРАТІЯ – ВЛАДА і ЗАКОН; у структурі концепту МИСТЕЦТВО зафіксовано мікроконцепт ПИСЬМЕННИК; для концепту НАУКА характерним структурним елементом є ЗНАННЯ. Ці ментальні утворення концептосфери не існують ізольовано, а перебувають у відношеннях взаємодії. Так, у романах зафіксовано тісний зв'язок концептів ТРАДИЦІЇ та РЕЛІГІЯ, які в деяких випадках сполучаються також із концептом БЮРОКРАТІЯ; концепт МИСТЕЦТВО дотичний до концепту НАУКА через структурний елемент ЗНАННЯ, а також перетинається з концептом БЮРОКРАТІЯ у романі «*Suo Marito*».

12. Концепт ТРАДИЦІЇ найчіткіше актуалізовано в романі «*L'Esclusa*». Структурно подібну, однак менш яскраву його реалізацію здійснено в романі «*Il Turco*». В інших аналізованих творах Л. Піранделло («*Il Fu Mattia Pascal*») та

«*Suo Marito*») зафіксовані елементи об'єктивації концепту ТРАДИЦІЇ не видаються релевантними.

У концептосфері творів письменника РЕЛІГІЯ є одним із ключових концептів усіх романів. Найяскравіший прояв комічних інтенцій Л. Піранделло зафіксовано у тих творах, де зазначений концепт взаємопов'язаний із концептом ТРАДИЦІЇ (найвиразніше це зроблено у романі «*L'Esclusa*»).

Концепт БЮРОКРАТІЯ актуалізовано у романах «*L'Esclusa*», «*Il Turno*» та «*Il Fu Mattia Pascal*». Найяскравіше його комічний аспект реалізований в останньому, де авторські акценти розставлено на смислових конфліктах структурних елементів концепту. У романі «*Suo Marito*» зазначений концепт практично не засвідчений і функціонує лише у взаємодії з концептом МИСТЕЦТВО, релевантні елементи якого зафіксовано лише в цьому творі.

Засоби вербалізації сміхових аспектів концепту НАУКА присутні в усіх проаналізованих романах (у «*L'Esclusa*» – через сатиричні образи вчителів; у «*Il Turno*» – через персонажа старого чоловіка, який у занижених побутових контекстах спілкується цитатами з латини). У романі «*Il Fu Mattia Pascal*» комічне в науковому контексті об'єктивується через уведення імен та відкриттів визначних учених у побутові ситуації. Як і в романі «*L'Esclusa*», тут референтом комічного є персонаж учителя. У творі «*Suo Marito*» акцент робиться на безпорадності викладачів, які володіють енциклопедичними знаннями, однак у побутових ситуаціях цінність цих знань нульова.

13. Комічне реалізується в межах концептів завдяки авторським акцентам на суперечностях, які виникають через відповідні дихотомії. У концепті ТРАДИЦІЇ це боротьба між нав'язаною консервативним соціумом дійсністю та глибинними індивідуальними почуттями; у концепті РЕЛІГІЯ – конфлікт між буквальним, десакралізованим, механічним сприйняттям релігії та щирим звертанням до Бога; у концепті БЮРОКРАТІЯ – опозиція між закритою самоорієнтованою системою управління та логічним гармонійним впорядкуванням соціального ладу; у концепті МИСТЕЦТВО – несумісність меркантильного претензійного розуміння літератури, заснованого на егоцентризмі, та справжньої ціннісної художньої творчості; для концепту НАУКА характерним є протиставлення теоретичного наукового пізнання та буденних життєвих ситуацій.

14. Серед засобів вербалізації концепту РЕЛІГІЯ зафіксовано велику кількість повторюваних чи семантично споріднених лексичних елементів, що дозволило означити семантичне поле його актуалізації. У центрі зафіксовано лексему «*Dio*» та її похідні; у приядерній зоні визначено синонімічні та антонімічні до основної лексико-семантичної одиниці елементи. У периферійній зоні зосереджено переважно назви предметів, символів, обрядів чи ритуалів, пов'язаних із католицизмом, а також антропоніми, зокрема, імена святих та похідні від власних назв десакралізовані елементи.

15. Характерною особливістю концептосфери романів Л. Піранделло є спільні референти комічного: люди старшого віку, священики, віряни,

чиновники, політики, адвокати, феміністки, письменники, літературні критики, журналісти, вчителі, викладачі, науковці.

Отже, завдяки проведеному дослідженню вперше здійснено систематизацію мовних засобів вербалізації комічного, а також означено основні характеристики концептосфери романів Л. Піранделло. Відхід від звичної інтерпретації робіт письменника, заснованої на авторській теорії гумору, дозволив глибше осягнути та ширше окреслити як естетичну і мовну цінність творів, так і філософські й світоглядні орієнтири автора. Використані в дослідженні підходи та методи у подальшому можуть бути застосовані для аналізу інших прозових творів письменника, а також для вивчення драматургічного та поетичного спадку Л. Піранделло.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

I. Статті у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України:

1. *Лазер Т. В.* Символи природи як основа образної складової концепту СМЕРТЬ малої прози Луїджі Піранделло / Тарас Васильович Лазер // *Studia Linguistica*. – Vol. VI. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2012. – С. 107– 111.

2. *Лазер Т. В.* Карнавальна основа комічного у творі Акілле Кампаніле «Agosto, moglie mia non ti conosco» / Тарас Васильович Лазер // *Studia Linguistica*. – Vol. VII. – Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2013. – С. 347– 350.

3. *Лазер Т. В.* Іронічні структури в романі «Il Fu Mattia Pascal» Луїджі Піранделло / Тарас Васильович Лазер // *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. – Вип. 33. – Київ : Вид. центр КНЛУ, 2014. – С. 108– 119.

4. *Лазер Т. В.* Лексико-семантичні засоби вербалізації комічного у великій прозі Луїджі Піранделло / Тарас Васильович Лазер // *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. – Вип. 36. – Київ : Логос, 2016. – С. 50– 64.

5. *Лазер Т. В.* Особливості інтерпретації комічного у праці Луїджі Піранделло «L'Umorismo» / Тарас Васильович Лазер // *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. – Київ : Логос, 2016. – Вип. 29. – С. 137– 147.

II. Статті в іноземних виданнях:

6. *Lazer T.* Le chiavi ironiche ne «Il Fu Mattia Pascal» di Luigi Pirandello / Taras Lazer // *Alba Pratalia. Semenzaio delle memorie. Storie : Lettere – Arti – Scienze*. – 27, del Dicembre 2015. – Bologna : Arnaldo forni, 2015. – P. 876– 880.

АНОТАЦІЯ

Лазер Т. В. Вербалізація комічного у великій прозі Луїджі Піранделло. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.05 – романські мови. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

Дисертацію присвячено визначенню особливостей вербалізації комічного у текстах романів Л. Піранделло. Здійснено аналіз наукових робіт з історії естетичної, психологічної та філософської думки, мовознавчих студій, у яких розглянуто означену проблему. Зроблено критичний огляд міркувань письменника про комічне і виявлено, що висновки Л. Піранделло про гумор, висловлені у його теоретичній праці «*L'umorismo*», слід розглядати лише як проміжний етап творчої еволюції автора.

У дисертації систематизовано мовні засоби об'єктивації комічного у ранній великій прозі письменника (фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні та стилістичні), а також окреслено особливості їх застосування для вираження авторської іронії, сарказму, сатири та гумору.

Встановлено, що в концептосфері творів Л. Піранделло комічне виявляється у п'яти базових концептах: ТРАДИЦІЇ, РЕЛІГІЯ, БЮРОКРАТІЯ, МИСТЕЦТВО та НАУКА. Визначено їхню структуру та дихотомії, які покладено в основу реалізації комічної суперечності у межах кожного з них. Зафіксовано повторювані референти комічного у творах письменника.

Ключові слова: вербалізація, комічне, іронія, сарказм, сатира, гумор, концептосфера, концепт, семантичне поле, Піранделло, романи.

АННОТАЦИЯ

Лазер Т. В. Вербализация комического в большой прозе Луиджи Пиранделло. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.05 – романские языки. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертационное исследование посвящено изучению особенностей вербализации комического в текстах романов Л. Пиранделло. Проведен критический обзор теоретического труда писателя «*L'umorismo*», посвященного проблеме юмора. В отличие от большинства зарубежных ученых, для которых идеи автора представляют серьезную методологическую основу, мы рассматриваем их лишь как элемент мировоззрения Л. Пиранделло. Делается также предположение, что рассуждения о юморе, высказанные писателем, являются лишь промежуточным этапом его творческого развития.

Для более глубокого понимания авторского мировосприятия в исследовании использованы отдельные теоретические положения и выводы, предложенные А. Тильгером с той, однако, оговоркой, что некоторые соображения критика, по нашему мнению, являются ошибочными из-за существенного отхода от изучения художественной ценности произведений и значительного упора на их социально-философский смысл.

В диссертации осуществлен подробный анализ и классификация языковых средств, используемых Л. Пиранделло для объективации комического. Среди лексических была выделена группа лексико-семантических средств – лексические повторы, аксиологические лексемы, энантиосемия, контекстные синонимы и антонимы, зоонимы, пейоративы, инвективы, антропонимы. Вторая группа – лексико-стилистические средства, особенностью которых является использование лексических единиц с религиозным компонентом в бытовой речи для подчеркивания эмоциональности сообщения; высказывания осуждения; выражение удивления; описания болезней, плохих привычек, погоды, неприятных запахов и тому подобное. Характерным для произведений автора также является употребление инвектив в официально-деловой речи и элементов книжного стиля в разговорной речи. Актуализация комического осуществляется при использовании иностранных слов из английского, немецкого, французского и латинского языков, которые могут деформироваться до уровня макаронизмов.

На синтаксическом уровне характерными являются структурные, синтактико-стилистические и синтактико-композиционные средства реализации комического. На структурном уровне были выделены незаконченные предложения, отражающие неуверенность и сомнение говорящего, эпаналепсис, сложные распространенные предложения для комического подражания официально-деловому стилю. На уровне синтаксической стилистики наиболее частыми являются эпитеты (как правило, пейоративные), метонимия, прозопопея, риторические вопросы, риторические обращения и амплификация. На композиционном уровне писатель продуктивно использует внесценические восклицания (текстовые конструкции, не имеющие прямой причинно-следственной связи с предварительно изложенным содержанием) и авторские ремарки для описания персонажей.

Фонетические, морфологические и словообразовательные средства не носят системного характера и использованы ситуативно для усиления комического эффекта.

Объективация комического происходит в диатопном и диастратном аспектах через стилизацию устно-бытовой речи жителей или выходцев из провинциальных городков. Диастратный компонент комического актуализируется в разговорах высшего слоя общества и в вульгаризированной лексике рабочего класса. Диатопные элементы характерны для эпизодов при переносе места действия произведения и введении диалектной речи в текст.

В диссертационном исследовании проанализирована концептосфера произведений автора. Комический аспект в ней актуализирован в пяти

концептах: ТРАДИЦИИ, РЕЛИГИЯ, БЮРОКРАТИЯ, ИСКУССТВО и НАУКА. В каждом из них зафиксированы дихотомии, лежащие в основе реализации комического противоречия.

В наибольшей степени представлен комический аспект концепта ТРАДИЦИИ. Его структура и основное содержание детерминированы этноспецифическим фактором, в частности – сицилийским происхождением писателя, что отражено в микроконцептах ОБЩЕСТВО и СЕМЬЯ. Комическое проявляется в форме негативной иронии и пародии. Горький смех автора заложен в дихотомии навязанной консервативным социумом реальности и глубинных чувств личности.

Концепт РЕЛИГИЯ является важным компонентом концептосферы – в нем комические интенции реализуются через десакрализацию микроконцептов БОГ и СВЯТОЙ. В языковом материале были выявлены определенные закономерности использования лексических единиц, представленные в виде семантического поля, центральным элементом которого является лексема «*Dio*». Комическое концепта заложено в дихотомии творческого обращения к трансцендентному и буквального десакрализованного восприятия религии.

Концепт БЮРОКРАТИЯ определен как сверхсистема, основанная на несовершенстве правовых норм и навязывании своей воли через эксплуатацию закона. ВЛАСТЬ и ЗАКОН являются ключевыми микроконцептами в структуре концепта БЮРОКРАТИЯ. Комический аспект базируется на противоречиях между логичным и гармоничным порядком жизни социума и закрытостью и самоориентированностью системы управления.

Концепт ИСКУССТВО связан с литературным творчеством. В его структуре выделяется актуализированный в сатирической форме микроконцепт ПИСАТЕЛЬ. Комический аспект основан на дихотомии меркантильного механического восприятия творчества (в частности, литературы) и высокой духовной потребности и желания писать.

Актуализация концепта НАУКА осуществляется писателем на основе реализации дихотомии между формализованным теоретическим знанием и его практическим применением. Вербализация этих характеристик микроконцепта ЗНАНИЯ осуществляется автором через чрезмерное использование латыни, терминологии и названий научных трудов и их авторов.

Ключевые слова: вербализация, комическое, ирония, сарказм, сатира, юмор, концептосфера, концепт, семантическое поле, Пиранделло, романы.

ABSTRACT

Lazer T. V. Verbalizing the comical in Luigi Pirandello's novels. – Manuscript.

A thesis for a Candidate Degree in Philology. Speciality 10.02.05 – Romance languages. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The thesis dwells upon specific features of verbal representation of the comical in L. Pirandello's novels. It includes a multidisciplinary research on the aesthetic, psychological, philosophic, and linguistic approaches to the study of the comical. Furthermore, the thesis offers a critical view of the writer's ideas on the comical and specifically on the humor theory presented in L. Pirandello's essay «*L'umorismo*». The dissertation questions author's thoughts and methods thus considering L. Pirandello's critical oeuvre as a merely transitional stage in his creativity evolution.

The thesis also investigates the verbal means used to render author's irony, sarcasm, satire, and humor and offers a systematization of the linguistic instruments (phonetic, morphological, lexical, syntactical, and stylistic) used by the writer to actualize the comical in his early prose.

The concept-sphere of L. Pirandello's writings has also been thoroughly studied, and five major concepts constructing the comic senses were therefore defined: TRADITIONS, RELIGION, BUREAUCRACY, ART, and SCIENCE. This research studies their structure and individuates their dichotomy-based comic disparity. The thesis proposes a fixed list of comic referents in author's novels.

Keywords: verbalization, the comical, irony, sarcasm, satire, humor, concept-sphere, concept, semantic field, Pirandello, novels.